

*Костюченко Я. М.,
кандидат юридичних наук,
юрист ТОВ «УКРЕЙНІАН АЕСТЕТИКС»*

АКСІОЛОГІЧНІ КОНСТАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджено аксіологічні константи економічної політики Європейського Союзу. Визначаються поняття цінностей Європейського Союзу та їх співвідношення з категорією «принципи». Характеризуються основні стійкі цінності Європейського Союзу, з'ясовується їх значення у формуванні економічної політики й побудові економічних відносин з іншими державами.

Ключові слова: аксіологія, Європейський Союз, економічна політика, міжнародне право.

Постановка проблеми. Одним із напрямів діяльності Європейського Союзу (далі – ЄС, Союз) є формування єдиної економічної політики в європейському просторі й ужиття заходів щодо її реалізації. При цьому важливо відмітити, що на різних етапах розвитку економічна політика ЄС актуалізуються в тих пріоритетах, які визначаються завданнями та проблемами, що потребують вирішення у відповідний історичний період. Однак із часів виникнення ЄС заклало в основну свого функціонування стійкі ціннісні орієнтири, які послуговували цілями та засадами всіх напрямів і видів політики ЄС. Не стала винятком економічна політика, яка, незважаючи на постійні зміни пріоритетних напрямів свого розвитку, базується на певних аксіологічних константах. Вони визначають сутність європейської економічної політики, її правову природу та сенс існування ЄС.

Отже, осягнення змісту аксіологічних констант економічної політики ЄС дасть змогу з'ясувати їх вплив на побудову економічних відносин з іншими державами, у тому числі Україною.

Окремі аспекти проблеми принципів функціонування ЄС досліджували такі науковці, як Н.А. Амелеченко, В.В. Колесніченко, В.І. Муравйов, О.В. Святун, В.Ю. Соколов, К.В. Яловий та ін. Зокрема, ці вчені розглядали загальноєвропейські цінності, їх співвідношення з принципами і стандартами ЄС; вивчали ціннісні орієнтири певних напрямів економічної діяльності ЄС. Однак варто зазначити, що комплексні роботи, присвячені всебічному дослідженню аксіологічних констант економічної політики ЄС, у вітчизняній науці міжнародного права відсутні, що зумовлює актуальність запропонованої теми дослідження. Так, залишаються невирішеними такі питання теоретичного та практичного характеру, як формулювання повної системи основоположних цінностей економічної політики ЄС, виявлення їх впливу на економічні відносини ЄС із третіми державами та міжнародними організаціями.

Метою статті є визначення аксіологічних констант економічної політики ЄС. Для виконання поставленої мети планується виконати такі завдання: визначити поняття цінностей ЄС і їх співвідношення з принципами, нормами й стандартами; охарактеризувати стійкі цінності ЄС і їх вплив на формування економічної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. ЄС є специфічним наднаціональним і наддержавним утворенням, яке з моменту заснування проголосило демократичні загальнолюд-

ські цінності основою своєї діяльності. Вони залишаються незмінними й по сей час, тому викликають неабиякий науковий інтерес у теоретичному та практичному планах.

Говорячи про цінності ЄС, більшість науковців отожднюють їх із основоположними принципами функціонування ЄС. Дійсно, більшість аксіологічних констант зосереджено саме в принципах ЄС, але помилковим було б повне отожднення цих двох понять.

В.В. Колесніченко визначає цінності ЄС як загальні принципи права ЄС найбільш високого порядку, що відбивають основні засади, які утворюють правове надбання сучасної європейської цивілізації, дотримання яких гарантовано на високому та наднаціональному рівнях. На думку науковця, їх можна назвати й принципами-цінностями, які відрізняються від інших принципів права ЄС рівнем і суворістю захисту у випадку порушення, причому санкції для держав-порушників передбачені самим установчим договором [1, с. 11].

Із наведеною точкою зору можна погодитись, на підставі чого робимо висновок, що аксіологічні константи – це один із видів принципів функціонування ЄС. Але не будь-які принципи вважаються стійкими цінностями, а лише ті, що характеризуються такими ознаками: утілюються в міжнародних нормах, у тому числі в установчих договорах; мають високий, порівняно з іншими принципами, рівень юридичного захисту; є стійкими та незмінними в правовій системі ЄС, тобто є базою для побудови будь-яких правовідносин ЄС з іншими суб'єктами, і не можуть змінюватися в договорах, а останні не можуть містити умови, що суперечать відповідним принципам.

Розглядаючи співвідношення поняття «принципи права ЄС» із поняттям «цінності ЄС», В.В. Колесніченко справедливо відзначає, що більшість цінностей (свобода, демократія, правова держава, повага прав людини й основних свобод) раніше були закріплені в ст. 6 Договору про Європейський Союз 1992 р., мали назву «принципи». Крім того, в інших статтях Договору про Європейський Союз в редакції Лісабонського договору (наприклад, ст. 21) зазначені цінності також називаються «принципами». У тій самій статті, де закріплено цінності ЄС, вони визнаються загальними для всіх держав-членів, тобто входять до категорії загальних принципів права; вони є основними засадами, що утворюють правове надбання сучасної європейської цивілізації [1, с. 11].

Отже, категорії «цінності ЄС» і «принципи ЄС» співвідносяться як часткове та загальне, де цінності є частиною принципів, але не кожний принцип можна вважати цінністю. Подібним чином вирішується питання про співвідношення цінностей ЄС із нормами права ЄС та зі стандартами функціонування ЄС: як норми, так і стандарти можуть уособлювати в собі цінності, якщо відповідають вищенаведеним ознакам.

Із цього приводу Н.А. Амелеченко зазначає, що відмінність цінностей від правових норм не означає, що право не може стати цінністю. Ядром європейських цінностей є права і свободи

кожного індивіда та рівність усіх перед законом. Стрижнем європейських цінностей є ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова й соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних і демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні» [2, с. 1, 3].

Базові цінності ЄС містяться в нормах Договору про ЄС і Договору про функціонування ЄС (у редакції Лісабонського договору), а також у договорах та угодах, укладених за участю ЄС. Так, у розділі I «Загальні цілі» Угоди про асоціацію між ЄС та Україною зазначається, що повага до демократичних принципів, прав людини й основоположних свобод, як визначено, зокрема, у Хельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. та Паризькій хартії для нової Європи 1990 р., а також в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, серед яких Загальна декларація прав людини ООН 1948 р. й Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Забезпечення поваги до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних із нею матеріалів та засобів їхньої доставки також є основними елементами цієї Угоди [3].

Отже, базові цінності ЄС, до яких передусім зараховано загальнолюдські демократичні цінності – захист основоположних прав і свобод людини, національного суверенітету й територіальної цілісності, визнаються орієнтирами не тільки для функціонування ЄС, а й кожної окремої держави-учасниці ЄС. Ці принципи закладаються в основу співробітництва ЄС із третіми країнами та міжнародними організаціями.

Зокрема, на це звертає увагу О.В. Святун, зазначаючи, що захист європейських цінностей, сформульованих у Лісабонському договорі, ЄС приділяє окрему увагу, вважаючи, що саме сприяння їх забезпеченню є суттєвим елементом двосторонніх відносин із державами-нечленами цього інтеграційного об'єднання. Порушення цих цінностей однією зі сторін може мати своїми наслідками призупинення дії повністю або частково положень договору, які стосуються зони вільної торгівлі. А це, у свою чергу, негативним чином відбивається на економічних і торговельних відносинах між сторонами [4, с. 142].

Отже, можемо констатувати той факт, що цінності ЄС є незмінними і сталими орієнтирами в усіх сферах та напрямках діяльності ЄС, а також основою його відносин із державами-членами, третіми країнами й міжнародними організаціями. Виходячи з цього, можемо констатувати, що загальнолюдські демократичні цінності є частиною аксіологічних констант економічної політики ЄС. Між тим, вона також базується на деяких принципах, які мають прямий і безпосередній стосунок саме до економічної діяльності ЄС і його відносин з іншими державами.

Осягнення змісту цінностей економічної політики ЄС потребує розуміння механізму її формування та реалізації. Тому приділимо окрему увагу цьому питанню.

Так, у науковій літературі зазначається, що економічна політика держав-членів координується на рівні Співтовариства. Рішення Ради Європи № 90/141 спрямоване на досягнення успішного зближення економічної діяльності держав-членів. Для цього щорічно Економічний і фінансовий комітет на основі рекомендації Комісії кваліфікованою більшістю ухвалює про-

ект, що містить формулювання загальних настанов економічної політики для держав-членів і Співтовариства загалом (ст. 134). Держави звітують про наслідки виконання орієнтирів безпосередньо перед Європейською Радою. На підставі її висновків Комісія рекомендує, а Рада кваліфікованою більшістю схвалює загальні настанови економічної політики, що визначають спільні цілі щодо інфляції, державних фінансів, стабільності обмінних курсів і працевлаштування (ст. 121) [5, с. 132].

Отже, економічна політика ЄС тісно пов'язана з відповідною політикою його держав-членів. Тому базові цінності економічної політики ЄС переносяться у сферу національної політики європейських держав, що входять до складу Союзу, а також інтегруються в основу економічного співробітництва з третіми країнами.

На думку В.Ю. Соколова, європейським стандартом (цінністю) економічних і соціальних прав людини може вважатись закріплена у відповідному регіональному міжнародному договорі можливість людини задовольняти її потреби в економічній і соціальній сферах життєдіяльності. Ознаками таких стандартів (цінностей) є їх взірцевість, установлення мінімальної межі стандарту, його нормативна фіксація, достатня свобода національного розсуду в їх застосуванні [6, с. 9].

На основі цього дефініцію аксіологічних констант економічної політики ЄС можна сформулювати як базові, основоположні та незмінні принципи і стандарти, які закріплені в Лісабонському договорі, міжнародних двосторонніх і багатосторонніх договорах, укладених між ЄС і третіми державами й міжнародними організаціями, і які становлять зміст економічної діяльності ЄС у всіх напрямках, обумовлюють цілі та завдання такої діяльності, а також економічної євроінтеграції.

Пріоритетні цінності економічної політики об'єднаної Європи втілено в чотирьох принципах свободи: свобода пересування людей, товарів, капіталів і послуг. Ці принципи-цінності деталізуються в наступних правах – право на працю та належні її умови, право на вільне обрання професії й місця проживання, право на житло, охорону здоров'я, освіту, соціальне забезпечення, право дітей, підлітків, жінок, інвалідів тощо на особливий соціальний захист, право на екологічну безпеку [2, с. 9].

Зважаючи на різноплановість економічної політики ЄС, її аксіологічні константи можливо об'єднати в певні групи, залежно від видів діяльності, що реалізується в межах економічної політики.

Так, С.М. Писаренко, досліджуючи питання європейської економічної інтеграції, виділив такі основні ціннісні орієнтири євроінтеграційних процесів: забезпечення впорядкованого постачання спільного ринку, рівний доступ усіх споживачів до джерел сировини, підтримання умов, що стимулюватимуть нарощення та поліпшення їх виробничого потенціалу; сприяння поліпшенню умов праці й життєвого рівня працівників у кожній із галузей, за які відповідає об'єднання; заохочення зростання міжнародної торгівлі та забезпечення дотримання однакових обмежень експортних цін; недопущення заходів і практики дискримінації щодо виробників, покупців і споживачів; надання субсидій і допомоги державам у тій чи іншій формі [7, с. 51].

К.В. Яловий виділив групу принципів-цінностей торгових відносин як невід'ємної частини економічної політики ЄС. До внутрішньоторговельних принципів (внутрішнього ринку ЄС) науковець зарахував такі: 1) принцип вільного руху товарів у межах ЄС; 2) принцип застосування спільного митного тарифу для всіх країн-членів ЄС; 3) принцип гармонізації законодавств

держав-членів з усіх питань у межах створення спільного ринку. До зовнішньоторговельних принципів належать такі: 1) антидискримінаційні принципи (принцип вільної торгівлі; режим найбільшого сприяння); 2) забезпечувальні (санкційні) принципи (принцип захисту промисловості й товаровиробників ЄС шляхом установаження антидемпінгових та антисубсидійних норм, норм захисту проти торговельних бар'єрів; принцип доведеності застосування санкцій за нечесне ведення торговельної діяльності тощо); 3) принципи, що впливають із міжнародного процесу боротьби з причинами загальнолюдських проблем (захист людини, її прав і повага її гідності, лібералізація торгівлі; захист миру; захист навколишнього середовища) [8, с. 152].

Узагальнюючи наукові підходи та концепції до визначення видів принципів-цінностей економічної політики ЄС, уважаємо, що систему таких цінностей доцільно об'єднати в такі групи:

1) загальноекономічні цінності, що застосовуються як у внутрішній, так і в зовнішній економічній політиці ЄС: справедливості, відкритості, недопущення експлуатації й ліквідації всіх форм економічної дискримінації, рівності учасників економічних відносин, досягнення загального економічного добробуту всіх націй і народів тощо;

2) спеціально-економічні цінності, на яких базуються внутрішня політика ЄС: вільного руху товарів, капіталів і послуг, а також людських трудових ресурсів (трудова міграція), єдності завдань і цілей економічної політики, формування єдиного економічного простору об'єднаної Європи тощо;

3) цінності, на яких оснований економічні відносини ЄС із третіми країнами та міжнародними організаціями: захисту загальноєвропейських демократичних цінностей, орієнтування третіх держав, що вступають у відносини з ЄС, прийняття європейських цінностей, досягнення економічної безпеки та надійності відносин із третіми державами тощо.

Висновки. Аксиологічні константи функціонування ЄС мають значний вплив на формування та реалізацію економічної політики ЄС, а також на побудову економічних відносин ЄС із третіми державами й міжнародними організаціями. Зокрема, вони є своєрідними цільовими орієнтирами економічної діяльності ЄС, визначальними чинниками формування завдань його економічної політики та перспектив її розвитку. В основу аксиологічних принципів покладено загальнолюдські демократичні цінності, такі як свобода, економічний добробут кожної людини, ліквідація всіх форм дискримінації, недопущення бідності тощо. Тому перспективою подальших наукових досліджень у цій сфері має стати визначення шляхів інтеграції європейських цінностей у національну й міжнародну економічну політику України.

Література:

1. Колесніченко В.В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Колесніченко. – О., 2010. – 22 с.
2. Цінності об'єднаної Європи: Лабораторія законодавчих ініціатив / під ред. Н.А. Амельченко. – К., 2013. – 45 с.
3. Угода між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЄС в Україні) від 17.11.2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 28. – Ст. 838.
4. Святун О.В. Принцип поваги до прав людини як європейська цінність в міжнародних договорах ЄС з третіми країнами / О.В. Святун // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 115. – Ч. II. – С. 134–145.
5. Право Європейського Союзу : [підручник] / за ред. В.І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
6. Соколов В.Ю. Соціально-економічні стандарти та права людини в Європейському Союзі на сучасному етапі його розвитку / В.Ю. Соколов // Віче. – 2009. – № 18. – С. 8–10.
7. Менеджмент європейської економічної інтеграції : [підручник] / [С.М. Писаренко, Н.В. Горін, Л.А. Українець та ін.] ; за ред. С.М. Писаренко. – К. : Знання, 2012. – 373 с.
8. Яловий К.В. Принципи торгового права Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / К.В. Яловий. – К., 2011. – 186 с.

Костюченко Я. Н. Аксиологические константы экономической политики Европейского Союза: международно-правовой аспект

Аннотация. В статье исследованы аксиологические константы экономической политики Европейского Союза. Определяются понятие ценностей Европейского Союза и их соотношение с категорией «принципы». Характеризуются основные стойкие ценности Европейского Союза, выясняется их значение в формировании экономической политики и построении экономических отношений с другими странами.

Ключевые слова: аксиология, Европейский Союз, экономическая политика, международное право.

Kostyuchenko Ya. Axiological constant policy of the European Union, international legal aspect

Summary. In the article the axiological constants of the economic policy of the European Union. Defines the values of the European Union and their correlation with the category of “principles”. Characterized by persistent fundamental values of the European Union and turns them in shaping economic policy and building economic relations with other countries.

Key words: axiology, the European Union, economic policy and international law.